

Emlékezés Gyurikovits Györgyre (1780–1848), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára
Remembering György Gyurikovits (1780–1848), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Gyurikovits György a Trencsén vármegyei Ivanócon (ma Ivanovce, Szlovákia), 1780. július 12-én született, Gyurikovits Pál és Petenády Erzsébet gyermekeként.

Alapfokú oktatásban Vágújhelyen, Nemes-Podhrágyon (Nemesvárálja) részesült, középiskoláit Trencsénben, Modoron, és Pozsonyban végezte. 1797-1798 között a pozsonyi evangélikus lyceumban Rhetorikát, Mathesist, Geographiát, Logikát, Theológiát és általános világhistoriát tanult. A lyceumban megtanult németül, előszeretettel látogatta Sabel István, Fábri István és Stanislaides Dániel előadásait. 1799-ben a magyar nyelv elsajátítása érdekében a nagykőrösi református kollégiumban magyar történelmet és oklevéltant, majd 1800 szeptemberétől Pozsonyban filozófiát hallgatott. A pozsonyi tanulmányai révén több tudományágban is alapos jártasságot szerzett, egyebek közt gazdaságtanban, természetjogban, államismeretben, protestáns közjogban és római régiség- és görög hitregében is. Törvényszéki vagy ügyvédi pályára készült, jogi stúdiumait 1802-ben a Királyi Főtanodán fejezte be. Ebben az évben rokonai kérésére figyelemmel, nagybátyja, Gyurikovits Mihály pusztafödemesi birtokán vállalt állást, hogy gazdatisztté képezze magát. 1803-ban megvált a gazdászattól, és törvénygyakorlat céljából Scultéty Pál pozsonyi ügyvéd mellé szegődött. Itt ismerkedett meg Lehoczky Andrással, a híres genealógiai és stemmatographiai íróval, aki nagy hatással volt későbbi tudományos működésére. Szülei halála után (1805) a baranyai Dárdán gr. Eszterházy Kázmérné Castiglione Borbála uradalmán, majd 1807-től a veszprémi Mezőlakon gazdatiszti írnokként, később Pápán urasági írnokként tevékenykedett. 1809-ben id. gróf Zichy Ferenc támogatásának köszönhetően ispánnak, 1811-ben kasznárnak nevezték ki. 1811-ben, Pápán házasságot kötött Szokoly Krisztinával. Kilenc gyermekük született. 1812-ben Pozsony vármegye esküdtjévé, 1818-ban Pozsonyban a város tanácsosává, Budán az országbírói hivatal tisztviselőjévé választották. 1823-ban a pozsonyi törvényszék táblabírája lett. Tagja volt az 1825-1827. országgyűlés követutasításait kidolgozó városi bizottságnak. Az 1825., 1830., 1832. és 1839. évi országgyűléseken Pozsony városát képviselte. Élete során Pozsony, Nyitra, Trencsény, Mosony és Győr vármegyék táblabírói tisztségét töltötte be. 1840-től haláláig váltótörvényszéki bíróként dolgozott Pozsonyban.

Hivatali munkája mellett megmaradt szabadidejét Gyurikovits „nem világi örömök, nem vagyonszerzés s magán érdekeknek szánta” — írja Toldy Ferenc, irodalomtörténész, akadémikus — „az ő honszeretete ritka mértékben munkás vala folyvást a haza történetei s állapotjai földérítésében”. Ritkaságokban, kéziratokban és eredeti oklevelekben bővelkedő, gazdag könyvtárának anyagát 1804-ben fáradhatatlan munkássággal és nagy költséggel kezdte gyűjteni. A kéziratok és oklevelek ívrétben 33 vastag kötetet tesznek ki, melyek nagyrészt Magyarország földjének és népének ismertetését, történetét, statisztikáját és nemzetségeinek származását tárgyalják. Tekintélyes terjedelmű oklevélgyűjteményét Fejér György teológus, történettudós is hasznosította *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* c. okmánytárában. Az itt megjelent XII., XIII. és XIV. századi oklevelek Gyurikovits gyűjteményéből származnak. Nemzetközileg elismert jogtörténeti, történelmi, genealógiai, statisztikai, topográfiai, néprajzi, helytörténeti és régiségtani tárgyú tanulmányai a prágai *Hesperusban*, az *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunstban*, az *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskundéban*, a pozsonyi *Ährenlesében*, a Tudományos Gyűjteményben, a Tudománytárban, a Századunkban, és a Magyar Tudományos Akadémia Értesítőjében jelentek meg. Toldy Gyurikovits tudományos eredményei közül a mai Szlavóniával és Horvátországgal kapcsolatos megállapításait emeli ki: „cáfolhatatlan erősségekkel bizonyította be, a helytelenül Tótországnak nevezett megyék, úgy a tótországi végezredek Magyarország elváihatatlan részei. Hasonló, sőt nagyobb fontosságú vala

Horvátországnak az anyaországéhozi viszonyait felderítő deák munkája három részben, melyet a tartomány megtámadt, de meg nem cáfolhatott. Gyurikovics e két munkája nem csak tudományos értekezés volt: azok egyszersmind politikai tettek voltak, mert mindenkorra megállapították az elveket, mikén e tartományok viszonyai a magyar birodalom irányában nyugszanak.”

Gyurikovits György munkásságának gyökerei a pozsonyi evangélikus lyceum körül kialakult protestáns topográfiai-honismereti iskolához nyúlnak vissza. Példaértékűnek tekintette Bél Mátyás topográfiai adatgyűjtő, leíró munkáját; másolta kéziratait, szorgalmazta kiadásukat. Gyurikovits átfogó anyaggyűjtést folytatott a magyarországi vármegyékre vonatkozóan, munkája során főként Bél *Notitia Hungariae novae historico-geographica* c. művére támaszkodott. Gyurikovits a Magyarországon fellelhető antik régiségeket is vizsgálta. A külföldi sajtóban elsőként tudósított a Szombathelyen 1819-ben, földmunkák során megbolygatott római sírokról és a sírokból kiemelt tárgyak sorsáról. Szabó Ernő tanulmányában részletesen foglalkozik Gyurikovits epigráfiai kutatásaival. Az *Analecta historica generalia Regni Hungariae* c. kéziratgyűjteményében Gyurikovits meghatározta egy római sírsztélé (*CIL* III 3677) eredeti lelőhelyét, amelyet korábban sem Theodor Mommsen, sem pedig Rómer Flóris nem tudott azonosítani. Szabó mutat rá arra, hogy Demeter comes gótikus maiuscula epitáfiumát — a *communis opinio*val ellentétben — elsőként nem Rómer Flóris, hanem Gyurikovits jegyezte le.

Műveinek jelentős része máig kéziratban maradt, közülük az Árva, Baranya, Trencsény, Mosony megyék és Pápa városának földrajzi és történeti leírása lett sajtó alá rendezve. A kiadás elmaradásának okát Toldy Ferenc a következőkben látta: „Legnagyobb, legbecsesb munkáit a hazai történetre mostoha idők nem engedék világot látni; neki nem volt, mint a vele rokon lelkű Bél Mátyásnak, III. Károlya, kinek oltalma alatt közzétehető elméje szüleményeit... a különben mindent kürtölő napi sajtó, hallgatással mellőzi a tudomány veszteségeit”. A Gyurikovits-gyűjteményt elemző Tóti Poroszlay Fridrik az alábbi sorokkal jellemzi a tudós munkásságát: „Felesleges volna annak okáért ezen érdemes Férjfiúnak számtalan sok tudományos munkáit itt egytől egyig előszámlálni, miután az említett folyóiratok 's munkák azokat tartalmok 's címjök szerint eléggé megmutatják, 's mint Honn tudósnak érdemlett helyet engedtek; fájlalni lehet azonban, hogy a' haza köz hasznára szolgálható nagy munkák végrehajtásában hivatalos foglalatosságai akadályoztatják. Keveset lehetne találni a városi különbféle hivatalos munkákkal elfoglalt tisztviselők között olyanokat, kik minden nagy tudományok mellett is olly lelkes igyekezettel szentelhetnék magukat a' tudományokra, mint az említett férjfiú.” Tóti Poroszlay szerint „igen sok 's igen ritka könyvekből 's kéziratokból álló gyűjteménye kétségen kívül különös tekintetű, érdekes és gazdagnak tartathatik azon Hazánk legnevezetesebb Könyvtárjai között, mellyek a' Haza esméretéről szóló iratokkal ditsekesznek. A' Gyűjtőnek kiválasztott tzelja lévén Magyar Országot illető, 's annak esmértetésére vezető nyomtatványokat figyelembe venni, Könyves tárát leginkább ezen célra vezérlő munkákkal gyarapította. A' legszorgalmasabb Hazánkfiái közt kevésnek lehetett szerencséje oly nevezetes, számos, kiválogatott, nagy betstt 's felette ritka munkákat (mellyek Magyar Ország földje és népes méretét, történeteit, statiskáját, nemzetségi származásait 's a' t. tárgyazzák) öszvegyűjteni és megszerezni, mint T. Gyurikovits György Urnak különös szorgalma által ezen nemzeti könyvtár most is naponként gyarapíttatik, úgy, hogy e részben (kivéven Tudós Hazánkfiainak: Jankovich Miklós, Horvát István és Gróf Telekynek Pesti gazdag könyvtárait) alig lehet hozzá hasonlót Hazánkban találni. Ez a betses gyűjtemény legnevezetesebb részét teszi azon koszorúnak, mellyet tulajdonosságának tudományok kimívelésében, különösen pedig a' Hazai Literaturának előmozdításában hivatalos foglalatosságai mellett fáradhatatlan munkássága 's igyekezete fűzött fejére.” Tóti Poroszlay nyomán Gyurikovits könyvtárát két részre oszthatjuk: az első részt az ún. „Nemzeti Könyvtár” alkotja, amelyben „Belvagy Külföldi írók által szerkeztetett könyvek rövid felíratok, értekezések és folyóírások” található „mellyek Magyar Országról átaljában vagy annak egy egy részeiről beszélnek”. A második részben „hiteles oklevelek, és a' Haza esméretéhez tartozó nevezetes történeti, a' Nemzetség elágazási, statistikai, földleírasi adatok szerint szedettek öszve, mellyekben felette sok, új, fontos esméretek rejteznek, 's ezen tekintetben ez a Könyvtár minden más a' Hazában található

magános tárok közt legérdekesebb 'a legtökéletesebb.' Gyurikovits a XIX. század elején számos régi országgyűlési iratot gyűjtött össze, másolt le és vásárolt meg. Gyurikovits a magyar országgyűlésekre vonatkozó kéziratok kötetéről és könyvekről könyvjegyzéket készített. I-től XCVII-ig sorszámozva lajstromba vette az 1542-1604 évektől az 1832-1836 esztendőig terjedő periódus országgyűléseivel kapcsolatos írásait. Az utókor az indexnek köszönhetően rekonstruálhatta a Gyurikovits-könyvtár országgyűlési gyűjteményét. Gyurikovits országgyűlési iratainak hagyatéka az 1608-tól 1790-ig terjedő időszakból kéziratok, főként latin nyelvű országgyűlési forrásanyagokat, 1790-től 1836-ig pedig a rendszeres megjelenésű nyomtatott jegyzőkönyveket, irományokat is magába foglalja. Az Országgyűlési Könyvtárba összesen 89 (34 kézirat és 55 nyomtatott) kötet került. Ezek egy-két korábbi kivételtől eltekintve valójában az első rendszeres megjelenésű nyomtatott parlamenti dokumentumok voltak.

A magyarországi néprajztudomány egyik előfutáraként szamon tartott Gyurikovits Györgyöt kiemelkedő tudományos munkásságának eredményeként 1832. március 9-én a Magyar Tudós Társaság levelező, 1836. szeptember 15-én történész vidéki tagjává választották. 1836. május 16-án Eperjes sz. kir. város díszpolgára lett.

Gyurikovits követi időszakáról (1830-1840) titkosrendőri feljegyzések készültek, amelyekben a következők kerültek rögzítésre: „1830. ogy. „Városi tanácsos, 50 év feletti, diplomatikailag képzett férfi, író, megbízható és jó hírű. Az 1825/27. ogy.-en soha nem lépett fel szónokként az orsz. üléseken, de szavazataival a megbízhatóak pártjához tartozott. A rendszeres munkálatok vizsgálata során Pesten, 1828-30. között a rendszeres közjogi (politico-pub-lica.) albiz. tagja volt, és egy nagyon megfelelő elaboratumot készített a sz. kir. városok (beligazgatása, rendezése vonatkozásában). Bár az albiz. tárgyalások első szakaszában betegeskedve távol volt Pesttől, de annál nagyobb részt vállalt a többi tárgyaláson, mindig jó szellemben szavazott és minden alkalommal olyan jó szellemben beszélt, hogy igaz ragaszkodása őfelsége legszentségesebb személyéhez és az uralkodóházhoz bizonyítást nyert. Az 1830. ogy.-en mind a kér. mind az orsz. üléseken beszélt az 1792. évi koronázási eskü feltétlen átvétele és az 50000 újonc feltétlen megajánlása mellett. A városok tárgyalásán a lehető legtöbb energiával igyekezett védelmezni jogaikat és a jóérzű városi követek tárgyalásán is részt vett. Egyébként sok figyelmet élvezett és nem maradt jó befolyás nélkül. 1832/36. ogy. Városi tanácsos, 50 éves, kát. (ág. ev.) író, jó hírű. Az 1830. ogy.-en mind a kér. mind az orsz. üléseken energikusan védelmezte a kir. jogokat, szót emelt az 50000 újonc feltétlen megajánlása mellett, és a jóérzű városi követek egyletében a sz. kir. városok kiváltságai védelmében tevékenyen részt vett. Jelen (1832/36.) ogy.-en csak a kér. üléseken és pedig az ogy.-i szállások megfizetése miatt szólt. Immár elhunyt követtársának, Pósfaynak hagyva a szót a városi konferenciákon célszerűen és jó szellemben nyilatkozott, általánosan tisztelik és nincs befolyás nélkül. 1839/40. ogy. Pozsony sz. kir. város tanácsosa, egy 60 éves férfi, prot., házas, elég vagyonos és jó hírű. Jó jogász, alapos ismereteket bír az ókorban és a tört. tud.-ban, jóérzű, és igen kedélyes karakterű. 1830-ban mint szónok mind a kér., mind az orsz. üléseken sok energiával küzdött a kir. jogokért és a jó érzű városi követek egyletében, a városok kiváltságainak védelmében jelentős részt vállalt. Az 1832/36. ogy.-en a szót inkább átengedte később elhunyt kollégájának, Pósfaynak, de a városi magánkonferenciákon nagyon jó szellemben nyilatkozott. Jelen 1839/40. ogy.-en, mivel a magyar nyelvet nem tökéletesen bírja, az orsz. üléseken mint szónok nem tudott többet teljesíteni, magánjellelleggel és a városiak tanácskozásain azonban folyvást a jó ügy érdekében és mint ő szent Felsége hű alattvalója nyilatkozott. Általánosan tisztelték és nem volt befolyás nélkül.”

Gyurikovits György 1848. június 25-én szélütés következtében hunyt el Bazinban (Szlovákia). 1848. június 27-én a pozsonyi evangélikus sírkertben helyezték örök nyugalomra. 1848. július 10-én Toldy Ferenc a Magyar Tudományos Akadémián tartott emlékbeszédében ekképp idézte fel Gyurikovits személyét: „a régi idők tetteit igyekezett kibontani homályukból... Fáradhatatlan volt ő, s áldozatokban kifogyhatatlan a hazai történet forrásai gyűjtésében, mi által lön, hogy gazdag

könyvtára legbecsesebb részét számtalan kiadatlan munka, oklevél, kézirat, atlasz s mindennemű egyéb emlék képezi, köztük foliánsai az önkezével gondosan másolt kútfőknek.”

Gyurikovits György főbb művei

De situ et ambitu Slavoniae et Croatiae, quem critice illustravit et de eo in usum croatorum latine disseruit... 2 partes. Pestini, 1844.; *Responsa ad vastum illud; Croatiae ac Slavoniae cum Regno Hungariae nexus et relationes, disquisivit Georgius Fejér*, Budae 1839 editum opus; non minus quam et ad illud: *De situ, et ambitu Slavoniae et Croatiae, quem critice illustravit et de eo in usum croatorum latine disseruit Georgius Gyurikovits*. Pestini 1844 procurum, per unum e croatis adornata et Zagrabiae edita 1847.; *Illustratio Critica situs et ambitus Slavoniae et Croatiae quam in usum croatarum latine adornavit ... Pars III.* Pestini, 1847.; Neu entdeckte römische Alterthümer zu Stein am Anger, Hesperus, 1819; Mezőlaki uradalomnak leírása. Tudományos Gyűjtemény, 1820.; Pozsony vármegyének népessége. Tudományos Gyűjtemény, 1821; Turócszent-mihályi Turóczi nemzetség. Tudományos Gyűjtemény, 1822; Kollár Ádám bécsi könyvtár őrzőjének élete, munkái s kéziratok gyűjteménye. Tudományos Gyűjtemény; 1823.; Vöröskő várának bővebb esmertetése s historiája, Pápa mezővárosa nevének eredetéről és régiségéről.; Tudományos Gyűjtemény 1824.; Két nevezetes oklevele Székesfejevárnak. Tudományos Gyűjtemény, 1825.; Die von Petronell bis zum Neusiedler See ausdehnende alte Schanze, Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst, 1825.; Magyar országgyűlésére idéző két nevezetes levél I. Mátyás király halálának idejéből. Tudományos Gyűjtemény, 1826.; Münze Domitians in Nagy-Födémes, Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst, 1826; Moriczhida Győr vármegyében fekvő helység ismertetése. Tudományos Gyűjtemény 1829.; Magyar nyelven irt eredeti oklevelek s jeles irományok XVI. és XVII. századokból. Tudományos Gyűjtemény, 1831.; A magyar nyelvnek hajdankorban Szlavonia és Horvát országokban tárnoki széken és káptalanokban volt keletéről. Tudományos Gyűjtemény, 1833.; Zrínyi János emlékének bővebb világosítása. Tudományos Gyűjtemény, 1834.

Felhasznált irodalom

Tóti Poroszlay Fridrik: Gyurikovits György T.B. Psoni Tanátsnok Könyv és Kézirati Gyűjteményének esmertetése, Tudományos Gyűjtemény 1836. 20. évf. 3. sz.; Toldy Ferenc: Gyurikovics György, in: Toldy Ferenc irodalmi arcképei s újabb beszédei, II, Pest, Emich Gusztáv Könyvnyomdája, 1856, 114–118.; Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, IV, Budapest, Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1896.; Rexa Dezső: Fővonalak Gyurikovics György életéből, Irodalomtörténeti Közlemények, 1908. 18. évf. 4. sz. 470–474; Vértes György: Az Országgyűlési Könyvtár Gyurikovits-gyűjteménye, Századok, 1964, 98. évf. 1-2. sz., 334–338.; Beck Mihály—Glatz Ferenc—Kónya Sándor (szerk.): A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002, I, Budapest, MTA, 2003; Pálmány Béla: A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja (1825-1848), Budapest, Argumentum Kiadó-Országgyűlés Hivatala, 2011; Szabó Ernő: Közöletlen római felirat Gyurikovits György bíró, jogtörténeti író kéziratanyagából, in: Nagy Janka Teodóra—Béli Gábor (szerk.): A jog kulturális holdudvara. A magyar jogtörténet, jogi kultúrtörténet európai kontextusai, Budapest, Gondolat Kiadó, 2022, 174–186.

Giovannini Máté
tanársegéd

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: giovannini.mate.aurel@kre.hu